

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

КОЗАК А. І.

**КЕЛЬТИ В ІТАЛІЙСЬКІЙ КАМПАНІЇ ГАННІБАЛА БАРКИ
(218 - 203 рр. до н.е.):
ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА ВІЙСЬКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ**

У статті розглянуто питання про участь кельтських загонів в італійських походах Ганнібала в 218 - 203 рр. до н. е. Проаналізовано внутрішню структуру, чисельність і озброєння кельтів, взятих на військову службу видатним карфагенським полководцем. З'ясовано, що кельтські воїни перебували в складі Ганнібалової армії у статусі найманців та союзників.

Військова організація карфагенського суспільства періоду пунічних війн творила невід'ємну частину його культури, була своєрідним способом соціального буття з характерним для античності розмаїттям форм і шляхів поступу. Що собою являли, наприклад, лівійці Гамількара Барки або іспанці Гасдрубала? Чи не найбільше загадок приховують давно забуті назви "варварських" підрозділів Баркідської армії - уособлення багатокладності її структури, своєрідність розвитку, багатства традицій. Одна з цих складових - історія кельтських загонів, які брали участь у походах армії Ганнібала в Італії у 218 - 203 рр. до н. е.

Перші згадки про кельтів на службі в Баркідів у історичній традиції відносяться до 243 - 241 рр. до н. е. - періоду воєнних дій Гамількара проти римлян в області між Еріксом та Панормом на Сицилії [Polyb., I, 77.]. Етимологія поняття "кельти" є доволі широкою і залишається ще неповністю з'ясованою. Відомо, що у лавах Баркідської армії переважно воювали представники тих племен, які розселилися на території північніше і південніше річки Пад (сучасна р. По), більше відомої під назвою Транспаданської Галлії (див. карту 1), а також земель, розташованих вздовж Лігурійського узбережжя, та на північних схилах Апеннін. Значну збройну підтримку карфагенянам у боротьбі з Римом, надали дві найбільші кельтські племінні федерації названих регіонів - бойї (Boii) та інсубри (Insubres) [Polyb., II, 22]. За повідомленням джерел, інсубри переселилися на землі Північної Італії у V ст. до н. е., де заснували свою столицю Медіолан на місці зруйнованого ними етрусського поселення. До складу їхньої федерації, крім власне кельтських племен, входило ще декілька етнічних груп, які проживали на Лігурійському узбережжі [1].

Саме з цих причин, деякі античні автори, у тому числі й Полібій, описують лігурів серед галльських племен, а не виділяють їх як окремих етнос в армії Баркідів. У свою чергу бойї перейшли Альпи у IV ст. до н. е. і захопили Умбрію, побудувавши там своє головне місто - Бононію. Варто відзначити, що ці кельтські племена були запеклими ворогами римлян, оскільки протягом декількох століть вони перебували з ними в стані

перманентної війни [2].

Численні загони кельтів з'являються на службі в карфагенян у той час, коли вони активно готувалися до нового збройного зіткнення з Римом, у якому планували взяти реванш за поразку в Першій Пунічній (Сицилійській) війні (264 - 241 рр. до н. е.). Для інсубрів і бойів це також був шанс помститися квіритам за недавні поразки в битвах під Теламоном (225 р. до н. е.), Клузії (223 р. до н. е.) та Кластідії (222 р. до н. е.) [Polyb., II, 31, 1-2]. Тому стає зрозумілим, чому відразу з приходом Ганнібала Барки в Італію кельтські загони влилися до лав його поріділої армії і почали складати більше половини особового складу карфагенських військових сил. Згідно з повідомленнями Полібія, ще напередодні пунійського вторгнення, "бойі підбадьорилися, сподіваючись на швидке прибуття карфагенян, про яке їх повідомили посланці, що зрадили римлян" [III, 40, 12-13]. Під час попередніх переговорів із карфагенським полководцем, вони пообіцяли йому надати необхідну допомогу і, з'єднавши свої сили з інсумбрами, повстали проти римлян [Liv., XXI, 25-26]. Порівняно за короткий час їм вдалося очистити передгір'я Альп від розташованих там польових римських загонів й проживаючих колоністів, взявши в облогу головні опорні пункти квіритів. Саме завдяки активним воєнним діям транспаданських племен було створено зручний для вторгнення карфагенян плацдарм. Цілком можливо, що успішне розгортання кельтського повстання стало одним із вирішальних чинників у виборі Ганнібалом шляху до Італії саме через альпійські перевали [3].

У другій половині 218 р. до н. е. армія Ганнібала вступила на терени Транспаданської Галлії. Більшість кельтських вождів, виконуючи раніше укладені з пунійцями домовленості, відразу приєдналася до них зі своїми військовими загонами. Однак деякі галльські племена в останній момент відмовилися добровільно вступати в союз з Ганнібалом. У відповідь карфагенський полководець вжив проти них відповідних заходів. Так, внаслідок жорстоких актів насильства, вчинених з боку карфагенян, плем'я таврінів (Taurini) було змушене приєднатися до них. Подібним чином Ганнібал змусив укласти з ним союз й інші непокірні племена кельтів. Надалі галльські підрозділи поступово перетворилися на органічну складову Ганнібалової армії і брали участь в усіх її походах на території Італії. Вони відіграли помітну роль у перемогах карфагенського полководця над римлянами на Требії (218 р. до н. е.) [Polyb., III, 72; Liv., XXI, 54-55; App. Hann., 6], біля Тразименського озера (217 р. до н. е.) [Liv., XXII, 5; App. Hann., 8] та витримали на собі головний тягар натиску легіонів під Каннами (216 р. до н. е.) [Polyb., III, 144; Liv., XXII, 46]. Відомо також, що кельти у цей самий час вели успішні воєнні дії, здійснюючи самостійні рейди проти римлян. Так, під керівництвом власних вождів вони зуміли завдати нищівної поразки квіритам у Літанському лісі (216 р. до н. е.) [Liv., XXIII, 24]. Крім того, галли склали основну масу військ Гасдрубала Барки (207 р. до н. е.) та Магона Барки (205 - 203 рр. до н. е.) - рідних братів Ганнібала, коли вони вторглися в Італію [Polyb., XI, 1; Liv., XXVII, 48; XXVIII, 36]. Брали участь кельтські воїни і в останній битві Баркідської армії - при Замі-Нараггарі (202 р. до н. е.), перебуваючи як в авангарді карфагенського бойового порядку, так і в резерві - серед італійських ветеранів Ганнібала [Liv., XXX, 33.; App. Lib., 40; Front. Strat., II, 3, 6].

Чи були якісь особливості в правових засадах служби кельтів у армії полководця з роду Баркідів? Відразу ж відзначимо, що для сучасників окремішність фіксувалася вже в самій назві: античні автори були дуже чутливими до семантики різноманітних термінів і номінацій, хоча і не завжди розшифровували їх. Проте чітко визначити прикмети, за якими можна з'ясувати принципи формування кельтських підрозділів у карфагенській армії не завжди вдається. В джерелах збереглися свідчення, що Ганнібал укладав союзи з різними племенами кельтів. Зокрема, у праці Полібія знаходимо розповідь про укладення угоди пунійським полководцем із галльським вождем Магілом та представниками інших кельтських племен, які запрошували Ганнібала прийти в Італію [III, 44]. Так само, описуючи переправу карфагенян через Пад, грецький автор згадує послів навколишніх галльських племен, які згідно з попередніми домовленостями запропонували Ганнібалу “дружбу і союз” [Polyb., III, 66, 7]. Беззаперечним доказом того, що це були офіційні дипломатичні альянси, а не формальні домовленості, є згадка про кельтів у якості союзників Карфагена у міжнародних договорах. Так, у підписанні союзної угоди між Ганнібалом та царем Філіппом V Македонським, брали участь представники з “Кельтики і Лігурії”. Однак, які зобов'язання вони взяли на себе від імені галлів, внаслідок укладення цього міжнародного політичного акту, залишається невідомим [Polyb., VII, 9, 6]. У зв'язку з цим, серед дослідників немає одностайної думки щодо правового статусу кельтських загонів у армії Ганнібала.

То на яких правах перебували галльські воїни на службі в карфагенського полководця - союзників чи найманців? За припущенням Г. Т. Гріффіта, головною метою укладення союзів із кельтськими племенами була лише можливість для пунійців займатися вільним вербуванням добровольців, за допомогою яких вони комплектували наймані підрозділи своєї армії. На доказ такого твердження англійський антикознавець наводить інші подібні домовленості Ганнібала, укладені згодом з жителями Капуї [4]. Проте таке порівняння не в усьому є правомірним. Дипломатія в елліністичну епоху дійсно була одним із найефективніших способів отримання доступу до ресурсів найманної військової сили, але у випадку з кельтами її дієвість не завжди можна прослідкувати по джерелам. Так, коли в історичній традиції говориться про кельтських найманців, то зазвичай вони позначаються терміном “*gaesati*” (від кельт. *gaesum* - тяжкий металевий дротик) [Polyb., II, 23, 4; Liv., VIII, 8; IX, 36; Virg. Aen., VI, 622]. Однак він не завжди фігурує при описі галлів Ганнібалової армії. Крім того, інколи кельти складали окремі військові загоны, які хоча й не очолювалися карфагенськими командирами, проте були пов'язані з Ганнібалом союзницькими зобов'язаннями. Наприклад, саме такими по статусу були формування галлів, які знищили два римські легіони в Літанському лісі [Liv., XXIII, 24, 6-13]. У цьому зв'язку також доцільно згадати кельтське слово “*geissi*” - “табу”, на основі якого окремі дослідники роблять висновок, що буцімто наймані воїни перебували поза межами галльського соціуму і жили лише за рахунок війни [5]. Отже, союзи між Ганнібалом та кельтськими вождями не могли регламентувати взаємини карфагенських вербувальників з галльськими найманцями. Тому кельтські контингенти в армії Ганнібала поділялися на союзницькі загоны, які служили

за частку від здобутої військової здобичі та підрозділи найманців, які у якості винагороди за службу отримували від командування регулярну грошову платню [Liv., XIII, 28, 5; XXX, 8, 8-11; XXXI, 11, 5].

Проте, причини появи галльських найманців на карфагенській службі неможна пояснити тільки процесом розкладу кельтських общин. Не останнє значення в розвитку цього військового явища відігравав інтерес галльської знаті до матеріального збагачення, який реалізовувався приблизно такими самим способом, яким вони користувалися в інших арміях елліністичного світу [6].

Що ж стосується внутрішньої військової організації галлів, які перебували на карфагенській службі, то потрібно звернути увагу на загальний устрій їхнього життя. Кельтське суспільство було родоплеменним й складалось з кланів, котрі об'єднувались за територіальною ознакою, формуючи окремі племена. У III ст. до н.е. галли ще не мали формальних інститутів влади, окрім власне племінних вождів. Однак поступово, ґрунтуючись на відповідній практиці у них набув значного розповсюдження інститут "кліентури", який відігравав важливу роль під час створення військових загонів [7]. Так, Полібій розповідає, що "найбільше сил галли докладали для того, щоб створювати братства, оскільки найнебезпечнішим та наймогутнішим у них вважався той, у кого було найбільше слуг та вірних товаришів" [II, 17, 12]. Втім, деякі дослідники, зокрема Г. Дайлі, критично аналізуючи це повідомлення грецького історика, стверджують, що воно зазнало значного впливу з боку інших "цивілізованих" античних авторів, які стереотипно зображали галлів примітивними та ірраціональними "варварами" [8]. Проте, повідомлення Полібія знаходить підтвердження в свідченнях інших, більш пізніх очевидців. Зокрема, Юлій Цезар, характеризуючи життя кельтського вождя Думноріґа, говорить, що "він постійно утримує за власний рахунок багато кінноти й доволі впливовий не лише у себе на батьківщині, але й серед сусідніх племен" [Bell. Gall., I, 19]. Ще один доказ існування в галлів "кліентури" подається і у творі Павсанія. "Кожний кінний воїн має в розпорядженні двох помічників, - пише він, - котрі й самі чудово вміють їздити верхи. Коли кіннота галлів вступає в бій, ці помічники тримаються позаду. Якщо вершника вбивають, один із помічників займає його місце. Якщо вершника поранять, другий помічник допомагає йому дістатись до табору. Якщо поранення отримує кінь, один із помічників приводить запасного коня" [Paus., X, 19, 10-11]. Таким чином, не виникає сумнівів, відносно того, що кельтська кавалерія в армії Ганнібала формувалася з заможних галлів та їх "клієнтів", і, напевно, не мала сталої структури та чисельності особового складу. Хоча дослідник Дж. Денісон, спробував довести, що вона поділялась на ескадрони по 64 вершника кожний [9]. Загалом кельтська кавалерія за кількістю завжди поступалася піхоті [10], однак за бойовими якостями значно переважала останню. Як наголошує Страбон: "Хоча всі галли є природженими воїнами, в якості кінних вони кращі, ніж в якості піших" [IV, 4, 2].

Принципи формування загонів кельтської піхоти залишаються не до кінця вирішеною проблемою в історіографії. Причина у тому, що клани в складі кожного галльського племені становили важливу структурну складову,

яка одночасно відігравала роль природної тактичної одиниці у війську. Молоді воїни, як правило, групувались навколо кланових лідерів у передніх бойових лавах [11]. Місце розташування знатних воїнів в строю визначалося їх суспільним статусом і особистою харизмою. Натомість розташування рядових піхотинців було зумовлено їхніми особистими зв'язками з лідерами або військовою майстерністю, що забезпечувала їм честь й престиж в клані. Тому навіть найавторитетніші галльські вожді були вимушені рахуватися з цією усталеною родовою традицією [12].

Однак Полібій, розповідаючи про бойові лави кельтської піхоти в битві під Каннами, вжив щодо них специфічний військовий термін “уреЯсбйт” [III, 114, 4]. Відомо, що він означав чітко регламентовану тактичну одиницю важкої піхоти в елліністичних арміях, яка налічувала 256 воїнів. При цьому окремі дослідники стверджують, що грецький історик використав цей термін для позначення кельтських загонів, які зазвичай були різної чисельності [13]. Цілком імовірно, що вживання цього терміну щодо кельтських шикувань відображало зміст тих організаційних перетворень, які провів Ганнібал у своїй армії взимку 217 - 216 рр. до н. е. [Polyb., VIII, 30, 4; Liv., XXII, 46, 4]. Необхідність в них полягала у тому, що потрібно було уніфікувати різношерсті “варварські” контингенти в одноманітну військову структуру. Тому можна припустити, що для власних потреб кельтська піхота була реорганізована Ганнібалом за елліністичним зразком. Більше того, за свідченнями Полібія, мало місце спільне карфагено-кельтське командування цими піхотними підрозділами [VIII, 30, 4].

Таким чином, Ганнібал долучив до керівництва кожної новоствореної “спейри” галлів, на чолі якої залишався традиційний клановий вождь, інструктора пунійця, з метою проведення в них елліністичного строювого вишколу, характерного для усієї карфагенської армії.

Щодо інших аспектів внутрішньої військової структури, яка була характерна для кельтів у часи їх перебування на службі в Ганнібала, то серед науковців й досі точаться суперечки. Наприклад, англійський археолог Д. Хед вважає, що “галли нагадували озброєну масу воїнів без жодної організаційної структури” [14]. Побічне підтвердження цього твердження можна відшукати у праці Ю. Цезаря, який писав, що “галли ніколи не билися в щільному шикуванні, а завжди вільно розсипалися” [Bell. Gall., II, 6, 2]. Натомість інший англійський дослідник - П. Конноллі, характеризуючи кельтів армії Ганнібала, навпаки доводить, що це був “чудово організований механізм, здатний оперативно виконувати накази та здійснювати складні маневри” [15]. У свою чергу Тіт Лівій залишив свідчення про шикування кельтів у щільні бойові лави, подібні до римської “testudo”, тобто “черепахи” [X, 26]. Додатковим доказом, присутності чіткої військової організації в галлів може слугувати також наявність у кожного їхнього загону власного штандарту із зображенням божества або тотемної тварини. Традиційним для кельтів було використання бойової символіки під час принесення клятви перед боєм [16]. Отже, кардинальні розбіжності у поглядах дослідників частково пояснюються суперечливим станом історичної традиції.

Для визначення ролі кельтських підрозділів у складі Ганнібалової армії важливим є питання реконструкції їх озброєння й тактики, котрі

становлять сутнісний аспект будь-якої військової організації. Дані джерел свідчать, що знатні галли, які воювали головним чином в якості вершників (мал. 1), для захисту використовували кольчужну сорочку (*brunja*), поява якої датується IV ст. до н. е. Цікаво, що античні автори приписують винахід кольчуги саме галлам, про що прямо свідчить Варрон [*Ling. Latin.*, V, 24, 116]. В окремих випадках кольчуга забезпечувалася своєрідними наплічниками на зразок пелерини, які кріпилися на грудях за допомогою характерних двох-трьох дискових застібок. Крім того, поверх кольчуги могла надягатися шкіряна накидка або плащ, які використовувалися як додатковий захист від металевих зброї. Значно менше розповсюдженим у кельтів був інший вид обладунку - бронзові наспинні та нагрудні пластини, що з'єднувалися шкіряними ремінцями [17]. Шоломами користувалися також переважно знатні кельтські воїни. Діодор Сицилійський описує мідні шоломи галлів, "з великими виступаючими навколо частинами, завдяки чому ті, хто їх носять виглядають велетнями: до деяких шоломів прикріплені роги, а до інших чеканні фігурки птахів або чотириногих тварин" [V, 30, 1]. Однак, ці шоломи, так званого "батинського" типу, були надзвичайно мало поширеними і в основному використовувалися з ритуальною метою [18]. Найбільшого розповсюдження серед галлів у III ст. до н. е. набули шоломи типу "монтефортіно", значну кількість екземплярів яких знайшли на території Північної Італії. Як правило, такі захисні наголов'я виготовлялися повністю з заліза, або з бронзи та заліза. До різновидів "монтефортіно", напевно, належав і так званий "кулус", який користувався популярністю в галльській піхоті (мал. 2). Більшість рядових кельтських воїнів, які не мали змоги придбати шолом, просто вимащували голову вапном, а потім зачісували волосся до потилиці так, щоб воно стало схоже на кінську гриву. Саме такі страхітливі кельтські зачіски можна побачити на зображеннях античних монет (мал. 3). Щити галлів, за розповідями Діодора, були "високі, в людський зріст, із особливими прикрасами, на деяких з котрих виступають майстерно виготовлені зображення тварин, не лише для краси, алей для більшої надійності" [V, 30, 2]. Проте, цей опис захисних прикриттів кельтів, поданий грецьким істориком не є точним і виглядає навіть значно прикрашеним. Насправді галльські щити, були видовженими та овальними, а одночасно, "були дуже вузькими та пласкими" [*Liv.*, XXXVIII, 21, 4]. Хоча декотрі з урочистих щитів дійсно були декоровані дорогими бронзовими орнаментами. На відміну від останніх прості бойові прикриття просто розмальовувалися [19]. Значно перебільшив Діодор і висоту кельтських щитів. Поблизу озера Невшатель (сучасна Швейцарія) було виявлено залишки трьох "фірей" завдовжки в 1,1 м (мал. 4). Це доволі показово, оскільки щити на відомих скульптурних зображеннях галлів, наприклад на фрізі Афіни в Пергамі та арці Цезаря в Араузіо, ледве сягають трохи вище пояса, якщо стоять на землі [20].

Важливим видом зброї ближнього бою у галлів був меч - "*xiphe*", довжиною в 75-90 см. З приводу них Полібій робить два важливі зауваження. Так, на його думку ці мечі були непридатними для завдання колючих ударів і потребували певних спеціальних навичок для ведення січного бою. Крім того, вони з помірних інших видів кельтської зброї вирізнялися надзвичайно поганою якістю виготовлення [*Polyb.*, II, 30, 8; 33, 3; III, 114,

3]. Більшість сучасних дослідників ставляться до цих слів відомого грецького історика з повною довірою [21]. Однак значна кількість виявлених галльських мечів загострені, за допомогою чого ними можна було завдавати колочих ударів. Якість їх виробництва також була доволі пристойною (мал. 5). Тому словам Полібія, які, можливо, були запозичені у Фабія Піктора, який відіграв роль головного джерела для грецького історика при висвітленні кельтос-римських війн, не можна довіряти [22]. Діодор повідомляє, що кельти “носили меч з правого боку, на залізному або бронзовому ланцюгу” [V, 30, 2]. Багато таких ланцюгів дійсно знаходять в похованнях поряд з мечами. Їх довжина сягає 50-60 см, з одного його кінця кріпилося кільце, а з іншого - гачок. Іншим видом кельтської зброї як ближнього, так і дальнього бою, був спис - “gaesum”. В працях античних авторів досить часто згадуються списи галлів із наконечником у лікоть довжиною (45 см) [Diod. Sic., V, 30, 2]. Завдяки археологічним артефактам відомо, що це не є перебільшення, деякі знайдені екземпляри наконечників кельтських списів сягають навіть 65 см, вони зазвичай широкі біля древка, а далі поступово звужуються до вістря. Загальна довжина такого списа сягала 2,5 м [23].

За повідомленням Діодора, кельти перед початком бою зазвичай “бряцали зброєю, волали бойові кличі та співали переможних пісень, намагаючись залякати ворога і послабити його дух” [V, 29]. Полібій у свою чергу додає, що для посилення цього психологічного ефекту вони використовували велику кількість сурм та рогів, які “створювали неймовірний шум. Здавалося, ніби реве сама земля” [II, 30].

Кельтські воїни, кидаючись на ворога, керувалися принципом “все або нічого”. Вони намагались перемогти ворога, покладаючись лише на силу свого першого натиску. За словами Цезаря, галли, вступивши у бій, “навалювались всією масою (на противника. - А. К.) та пересувались з неймовірною швидкістю” [Bell Gall., II, 25]. Павсаній свідчить, що “бездумна лють й пристрасть атаки кельтів не стихали до тих пір, поки вони зоставалися серед живих” [X, 19]. Зазвичай, подібна атака призводила до втрати будь-якого координованого управління боєм. Якщо ворогу вдавалось утримати стрій і вистояти, подальше продовження бойового зіткнення втрачало зміст. Варто було похитнутися одному з галльських загонів, як паніка охоплювала всіх воїнів. Тацит пише, ніби “цілі групи (кельтів. - А. К.), хоча і були добре озброєнні, втікали перед обличчям значно меншого за чисельністю противника, але навіть переможеними зберігали лють” [Ann., XIV, 37]. Важко погодитись з припущенням Г. Біркхама, який вважає таку поведінку галлів наслідком боягузтва [24]. Навпаки в джерелах подаються зовсім інші свідчення. Так, Еліан вказує: “Втечу кельти вважали таким соромом, що не виходять зі своїх помешкань, навіть якщо ті ламаються, обвалюються або горять і самі вони охоплені полум'ям” [XII, 23]. Швидше за все, така поведінка галлів на полі бою мотивувалася прагматичним підходом, метою якого було сподівання знов зустрітись з ворогом в більш вигідних для себе умовах.

Проте, необхідно відзначити, що іноді такий традиційний тактичний прийом кельтів, міг мати для армії, в якій вони воювали, непередбачувані наслідки. Наприклад, саме така загальна втеча галльської піхоти призвела до нищівної поразки війська Гасдрубала на Метаврі у 207 р. до н. е. [Polyb.,

XI, 1]. Тому, очевидно, знаючи про особливості кельтської тактики, Ганнібал вирішив вжити щодо галльських підрозділів запобіжних заходів. Готуючись до битви під Каннами, він наказав перемішати кельтські “спейри” з підрозділами іспанської піхоти. Тим самим карфагенський полководець зміг позбавити галлів можливості втечі. Більше того, такий змішаний стрій кельтської та іспанської піхоти зміг протягом тривалого часу успішно витримувати натиск, переважаючих за чисельністю, легіонів квіритів, що в кінцевому підсумку дало можливість Ганнібалу здобути блискучу перемогу над римською армією [Polyb., III, 114; Liv., XXII, 46].

Усі вище перелічені бойові якості галлів були, звичайно, результатом пережитків первісної згуртованості, общинно-колективного героїзму епохи “військової демократії”. Разом із тим, усіма цими військовими якостями кельтських загонів вміло користувалися не тільки полководці з роду Баркідів, але й інші елліністичні правителі, які залучали галльських воїнів у якості союзників та найманців [25].

Таким чином, підсумовуючи все вище сказане, слід відзначити, що галльські загоны відіграли важливу роль в італійських походах армії Ганнібала. Завдяки активній підтримці з боку кельтських племен остання вела доволі тривалу й успішну боротьбу проти Риму. В складі карфагенського війська доволі чисельні галльські підрозділи поступово зайняли одне з пріоритетних місць. При цьому важливу роль відіграла військова реформа, проведена Ганнібалом взимку 217 - 216 рр. до н. е., яка перетворила розрізнені кельтські загоны в органічну і добре організовану складову його військових сил. Водночас тісні взаємини галльських вождів з карфагенським полководцем призвели до взаємного збагачення їхнього воєнного мистецтва. Складаючись з підготовлених і добре озброєних воїнів, кельтські союзницькі та наймані частини поступово перетворилися на один із найсильніших “варварських” контингентів Ганнібалової армії.

1. *Walbank F. W.* A Historical Commentary on Polybius. - Oxford: University Press, 1957. - Vol. 1. - P. 182.

2. *Williams J. H. C.* Beyond the Rubicon: Romans and Gauls in Republican Italy. - Oxford: University Press, 2001. - P. 101.

3. *Bagnall N.* The Punic wars. - London: Hutchinson, 1991. - P. 171.

4. *Griffith G. T.* The Mercenaries of the Hellenistic World. - Cambridge: University Press, 1935. - P. 229.

5. *Allen S.* Celtic Warrior, 300 B. C. - 100 A. D. - London: Osprey Publishing, 2001. - P. 13.

6. *Griffith G. T.* The Mercenaries of the Hellenistic World. - P. 264-294; Жигунин В. Д. Международные отношения эллинистических государств в 280 - 220 гг. до н. э. - Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1980. - С. 32-33.

7. *Goldsworthy A. K.* The Roman Army at War, 100 B. C. - 200 A. D. - Oxford: University Press, 1996. - P. 54.

8. *Daly G.* Cannae. The experience of battle in the Second Punic War. - London: Routledge, 2008. - P. 102.

9. *Денисон Дж.* История конницы: В 2-х кн. - М.: АСТ, 2001. - Кн. 1. - С. 56.

10. Щодо чисельного співвідношення кельтської кавалерії та піхоти, які брали участь у найбільших битвах Ганнібала з римлянами в Італії, то античні автори подають наступні цифрові дані: Требія (218 р. до н. е.) - 14000, з них більше 4000 кавалерії [Polyb., III, 72; Liv., XXI, 54-55; App. Hann., 6]; Тразименське озеро (217 р. до н. е.) - 5000 кавалерії, 25000 піхоти [App. Hann., 8; Liv., XXII, 5]; Канни (216 р. до н. е.) - 4000 кавалерії, 20000 піхоти [Polyb., III, 114. Liv., XXII,

- 46]. Отже, співвідношення між обома родами війська у галльських контингентах Ганнібалової армії виражалась у пропорції 1: 4-5. Таку саму картину можна спостерігати й в інших арміях елліністичного світу. Про це докладніше див.: Дельбрюк Г. История военного искусства в рамках политической истории: В 4-х т. - СПб.: Наука; Ювента, 1994. - Т. 1. Античный мир. - С. 174-188; Разин Е. А. История военного искусства: В 3-х т. - СПб.: Полигон, 1994. - Т. 1. Военное искусство рабовладельческого периода войны. - С. 251-252; Жигунин В. Д. Международные отношения эллинистических государств в 280 - 220 гг. до н. э. - С. 30-32.
11. Allen S. Celtic Warrior, 300 BC - 100 AD. - P. 38.
 12. Pleiner R., Scott B.G. The Celtic Sword. - Oxford: University Press, 1993. - P. 25.
 13. Daly G. Cannae. The experience of battle in the Second Punic War. - P. 104.
 14. Head D. Armies of the Macedonian and Punic Wars, 359 BC to 146 BC. - London: Wargames Group, 1982. - P. 152.
 15. Connolly P. Annibal, y los enemigos de Roma. - Madrid: Espasa-Calpe, S. A., 1981. - P. 54-59; Коннолли П. Греция и Рим. Энциклопедия военной истории. - М.: ЭКСМО-Пресс, 2001. - С. 132.
 16. Гюйонварх К., Леру Ф. Кельтская цивилизация. - М.: АСТ, 2002. - С. 170.
 17. Walbank F.W. A Historical Commentary on Polybius - Vol. 1. - P. 205.
 18. Родионов Е. Пунические войны. - СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2005. - С. 164.
 19. Вэрри Д. Войны античности от Греко-персидских войн до падения Рима. - М.: ЭКСМО, 2004. - С. 82.
 20. Head D. Armies of the Macedonian and Punic Wars 359 B. C. to 146 B. C. - P. 152.
 21. Bishop M. C., Coulston J. C. Roman Military Equipment. - London: Routledge, 1993. - P. 58-59; Коннолли П. Греция и Рим. Энциклопедия военной истории. - С. 131.
 22. Pleiner R., Scott B. G. The Celtic Sword. - P. 33-35.
 23. Дельбрюк Г. История военного искусства в рамках политической истории. - С. 306.
 24. Биркхам Г. Кельты. История и культура. - М.: Аграф, 2007. - С. 132.
 25. Griffith G. T. The Mercenaries of the Hellenistic World. - P. 63, 66-68, 119, 142-147, 173-174, 184-185; Левек П. Эллинистический мир. - М.: Наука, 1989. - С. 88.

Козак А. И.

Кельты в италийской кампании Ганнибала Барки (218 - 203 гг. до н. э.): правовой статус и военная организация

В статье рассмотрены вопросы об участии кельтских отрядов в италийских походах Ганнибала в 218 - 203 гг. до н. э. Проанализировано внутреннюю структуру, численность и вооружение кельтов, взятых на военную службу знаменитым карфагенским полководцем. Определено, что кельтские воины воевали в составе Ганнибаловой армии в статусе наёмников и союзников.

Kozak A. I.

Celts in Italian campaign of Hannibal Barca (218 - 203 B. C.): the legal status and military organization

The article deals with questions about the involvement of Celtic detachments in the Italian campaigns in 218-203 B. C., analyzed the internal structure, strength and armament of the Celts entered the military service the famous Carthaginian commander. Definitely, that the Celtic warriors fought in the army of Hannibal in the status of mercenaries and allies.

Отримано 2.09.2010